

Anna Kwaśnik-Gliwińska

Wystrój i wyposażenie apartamentu biskupiego w Kielcach w XVII i XVIII wieku : dane historyczne a rzeczywistość

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 21, 31-40

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNA KWAŚNIK-GLIWIŃSKA

WYSTRÓJ I WYPOSAŻENIE APARTAMENTU BISKUPIEGO W KIELCACH W XVII I XVIII WIEKU. DAWNE HISTORYCZNE A RZECZYWISTOŚĆ

Wygląd apartamentu biskupiego, położonego w południowo-zachodniej części pałacu kieleckiego, znany jest dzięki zachowanym pięciu inwentarzom z lat: 1645, 1668, 1746, 1788, 1789¹. Na ich podstawie można określić funkcje poszczególnych pomieszczeń, o zmieniających się z biegiem lat nazwach; tak szczególnie analiza źródeł, jak i przeprowadzone badania architektoniczne i liczne konsultacje dotyczące portali, tkanin obiciowych, pozwoliły ustalić pierwotny wygląd przekształconych w późniejszych czasach wnętrz².

Apartament, położony wedle wskazówek ówczesnych budowniczych od strony cieplejszej południowej, reprezentuje typ rozwinięty, wielopokojowy, przeszczerpiony na grunt polski przez licznych włoskich architektów, pozostających na usługach królów z dynastii Wazów i magnaterii polskiej³. Typowy apartament składał się z *antykamery*, *sypialni*, pełniącej często także funkcję *gabinetu*, mniejszego, bardziej intymnego gabinetu nazywanego z włoska *studio* czy *camerino*, do którego często przylegało miejsce sekretne oraz garderoba. Wskazane było także dodatkowe wyjście do ogrodu, czy bocznego dziedzińczyka.

Taki właśnie układ wnętrz widoczny jest w apartamencie kieleckim, składającym się pierwotnie z czterech pomieszczeń: dwóch antykamer skromniejszej dla pokojowych (obecny Pierwszy Pokój Biskupi) i okazałej, bogato dekorowanej (Drugi Pokój Biskupi), poprzedzającej główny pokój, czyli reprezentacyjną sypialnię-gabinet, tzn. Trzeci Pokój Biskupi oraz prywatnego gabinetu w baszcie, nazywanego *Alkierzykiem pod wieżą*, z wydzielonym obok miejscem sekretnym i zejściem małą krętą klatką schodową na parter wieży i niżej do ogrodu. W tej kolejności wymienione są bowiem pokoje, wówczas najprawdopodobniej jeszcze nie urządzone, w najstarszym inwentarzu z 1645 roku, sporządzonym tuż po wzniesieniu pałacu, a przed jego ostatecznym wyposażeniem. Dłuższe

¹ Fragmenty inwentarzy dotyczące apartamentu biskupiego zob. M. Pieniążek-Samek, *Apartament biskupi inwentarze*; poszczególne inwentarze cyt. jako *Inwentarz 1645*, *Inwentarz 1668*, *Inwentarz 1746*, *Inwentarz 1788* i *Inwentarz 1789*.

² J. Kuczyński, *Muzeum zabytkowych wnętrz z XVII i XVIII wieku w kieleckim pałacu*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” T. 13: 1984, s. 11-58.

³ Szerzej zob. artykuł M. Pieniążek-Samek w niniejszym tomie, s. 21-29.

okresy zamieszkiwania apartamentu spowodowały pewne przeobrażenia. Trzeci Pokój Biskupi z trzema oknami wychodzącymi na wschód, południe i zachód okazał się w zimie zbyt chłodny, pozostawiono mu zatem funkcje recepcyjne, a sypialnię przeniesiono do obecnego Pierwszego Pokoju Biskupiego (nazywanego odtąd Czwartym Pokojem Zimowym). Jednocześnie zamieniono na garderobę sąsiadującą z nim sionkę prowadzącą do sieni, a oddzieloną przepierzeniem z czeluściami do palenia w piecach), określaną już w 1668 roku Pokojem Piątym przed kaplicą⁴. Stan ten opisuje inwentarz z 1746 roku określający wyraźnie funkcję tego pokoju: *gdzie Xiążęta Ichmoście sypiać zwykli*⁵.

Określoną wyżej dyspozycję wewnątrz apartamentu potwierdzają wszystkie inwentarze sporządzone po 1668 roku, rozpoczynające ich lustrację od Pokoju Pierwszego Pańskiego (antykamery), przechodząc kolejno przez reprezentacyjne sale południowe, kończąc na sypialni, garderobie i kaplicy już w trakcie wschodnim. Po 1759 roku, za czasów bpa Kajetana Sołtyka dokonano przekształcenia poszczególnych pomieszczeń i kolejny raz zmieniono funkcję niektórych wewnątrz.

Jako jedna z wielu siedzib biskupów krakowskich, zamieszkiwany był pałac kielecki okazjonalnie, a jego wewnątrz urządzano dopiero na przyjazd gospodarzy przywożonymi różnego rodzaju meblami i sprzętami, tkaninami dekoracyjnymi, obrazami. Opisy sal pałacu zawarte w inwentarzach sporządzanych za czasów i po śmierci kolejnych biskupów krakowskich: Andrzeja Trzebickiego (1668), Jana Aleksandra Lipskiego (1746) i Kajetana Sołtyka (1788) akcentują przede wszystkim wystrój architektoniczny, jak stropy belkowe i ramowe (w tym tematy malowideł), marmurowe posadzki, odrzwia i kominki, piece, pokrycia ścian, opisują drobiazgowo stolarkę drzwiową i okienną, a także nieliczne zastane sprzęty. Niektóre z nich, wymieniane w kolejnych inwentarzach, często związane są trwale z architekturą, jak *szafa zielona w murze z zamkiem i kluczami w dzisiejszej sypialni, szafa zielono malowana na papiery, stół 1, na którym instrument wielki, stołków suknem obitych 12, krzesel 4* (1668) i *stół marmurowy na pedestale marmurowym* (1746) w Pokoju Drugim Letnim (dzisiejszy Trzeci Pokój Biskupi)⁶. Sprzęty te wymieniane są najczęściej bez szczegółowych opisów, poza określeniem pełnionej funkcji, np. *szafa na kładzenie papierów w oknie obecnego Pierwszego Pokoju Biskupiego*⁷. Inwentarz z 1746 roku, przed opisem sal pałacowych, wymienia grupowo znaczną ilość stołów okrągłych, w kwadrat różnej wielkości oraz liczne meble do siedzenia: stołki, tron, fotel z poręczami, obite czerwoną i zieloną materią oraz z obiciem skórzanym, które rozstawione były po pokojach i oficynach⁸. Wiele z nich było mocno uszkodzonych, połamanych, miały podarte lub całkiem zniszczone pokrycia. Zupełnie wyjątkowe są szczegółowe opisy: *szafa kredensowa wielka dla szkła i srebra zamknięta u dołu na podwójne drzwiczki, a malowana we wnętrzu na biało w kwiaty* (Izba Stołowa), czy *dwie prasy ordynaryjne stolarską robotą, po szuflad dwanaście wysuwanych z kółkami bez zamku mające, po bokach drzwiczek cztery z an-*

⁴ *Inwentarz 1668*, k. 238; pokój ten pełnił wówczas funkcję zakrystii.

⁵ *Inwentarz 1746*, k. 15.

⁶ *Inwentarz 1668*, k. 237v-238; *Inwentarz 1746*, k. 14, 15. Szafkę określono w 1746 roku jako *szafkę w murze małą*.

⁷ *Inwentarz 1668*, k. 238.

⁸ *Inwentarz 1746*, k. 12.

tabkami (Trzeci Pokój Biskupi), szaf ordynaryjnych stolarską robotą na książki i papiery osiem, u których szuflad piętnaście; z antabami malowanymi (Biblioteka)⁹. Za przepierzeniem Pokoju Piątego przed kaplicą (obecnie sypialnia) odnotowano stolik prosty jeden¹⁰.

Sporządzony po śmierci biskupa Kajetana Sołtyka inwentarz z 1788 roku i lustracja, jaka miała miejsce w rok później, przed przekazaniem dóbr kieleckich na rzecz Skarbu Koronnego, dają smutny obraz dewastacji pałacu, wymieniając *poobdzierane* obicia na ścianach (Pokój Pierwszy Pański = Drugi Biskupi), *zniszczone podłogi* (Pierwszy Pokój Biskupi = Czwarty Zimowy), *sufit z tarcic zły, belki popróchniałe, gdyż zaciekła* (Biblioteka na drugim piętrze baszty), wreszcie uszkodzone ściany, drzwi i okna¹¹. Podobnie zrujnowana była większość znajdujących się w pokojach mebli: *prasy zepsute i niezdatne do użycia dwa, w murze na wprost okien, szafa błękitna z wyłaczanymi ramami zepsuta, w której tylko półek trzy, za Xięcia Zaluskiego zrobiona, a teraz na nic niezdatna* (Pierwszy Pokój Biskupi)¹².

Drugi Pokój Biskupi (1645) zwany od 1668 roku Pokojem Pierwszym Pańskim pełnił, jak już wcześniej wspomniano, funkcję reprezentacyjnej antykamery, uzyskał zatem odpowiednio bogaty, opisywany w kolejnych inwentarzach, wystrój wewnątrz. Już w 1645 roku wymieniono marmurową posadzkę i cokół oraz złożony strop ramowy z obrazami¹³. Inwentarz z 1668 roku informuje o tematyce malowideł (*Konterfekt transakcyjnej moskiewskiej*), szarym kolorze marmurowej posadzki (w 1746 roku określono skomponowanie jej z 8-bocznych płyt), podwójnych oknach z zielonymi okiennicami oraz piecu białym malowanym na kamiennej podstawie (z herbem bpa Jakuba Zadzika) i kominku z czarnego marmuru z wspomnianą w 1746 roku blachą, zapewne obecną – z herbem *Junosza* – wiązaną z biskupem Konstantym Felicjanem Szaniawskim¹⁴. Znalazła się tu także wyjątkowo cenna wiadomość o ścianach obitych złocistym kurdybanem¹⁵. Dopiero w inwentarzach z końca XVIII wieku pojawiła się informacja o herbach *Zadzikowskich* na podstawie pieca; one także zarejestrowały znaczne zmiany, jakie nastąpiły tu w 2. połowie XVIII wieku za czasów bpa Kajetana Sołtyka. Marmurowa posadzka była widocznie tak zużyta, że pozostawiono ją tylko w drzwiach i pod oknami, a środek wyłożono podłogą drewnianą. Ściany sali pokryto karmazynową brokatelą, która pod koniec XVIII stulecia była już mocno podniszczona: *obicie burkatelowe karmazynowe stare złe, wokół poobdzierane, a mocujące je złożone listwy miejscami zrujnowane*¹⁶. Znacznie poczerniały także *od kadzenia* malowidła stropu ramowego. Wspomniana w tymże inwentarzu z 1788 roku znajdująca się za oknami *ława dębowa* (nazwana *sosnowa stara złota* – w roku 1789) *na ankrach żelaznych zakrzywionych leżąca na różne kwiaty świadczy, że w okresie letnim ozdabiano okna ustawianymi na zewnątrz kwiatami*¹⁷.

⁹ Inwentarz 1746, k. 13; Inwentarz 1788, k. 6v; Inwentarz 1789, k. 6.

¹⁰ Inwentarz 1746, k. 15.

¹¹ Inwentarz 1788, k. 6v-7.

¹² Ibidem, k. 7.

¹³ Inwentarz 1645, k. 207.

¹⁴ Inwentarz 1746, k. 13-14.

¹⁵ Inwentarz 1668, k. 237v.

¹⁶ Inwentarz 1789, k. 15.

¹⁷ Inwentarz 1788, k. 6-6v; Inwentarz 1789, k. 15.

Dzieło postępującej dewastacji dopełniło się w połowie XIX wieku, kiedy to rozebrano znajdujący się w bardzo złym stanie strop ramowy z malowidłami z wojen moskiewskich, z których do dziś zachowała się tylko jedna kwatery boczna – wmontowana w strop w Pierwszym Pokoju Senatorskim. Wtedy też zapewne wyrwano ze ścian dwa marmurowe portale oraz zamieniono miejscami kominki z Drugiego i Trzeciego Pokoju Biskupiego.

Przystępując do odtworzenia wnętrza antykamery przywrócono na dawne miejsce, szczegółowo opisywany w inwentarzach, kominek z czarnego marmuru z herbem *Korab* – Jakuba Zadzika. Zrekonstruowano dwa marmurowe portale prowadzące do Pierwszego i Trzeciego Pokoju Biskupiego. Nawiązując do informacji o znajdującym się tu niegdyś karmazynowym obiciu – zamówiono współczesną tkaninę wielkoraportową inspirowaną ornamentyką włoskich materii obiciowych z lat 1620-1630. Odtworzono także strop ramowy, płaszczynny wewnątrz ram wypełniając tkaniną nawiązującą kolorem do stolarki okiennej. Na podstawie odsłoniętych w ościeżu południowym fragmentów pierwotnej marmurowej posadzki z XVII wieku wnioskowano o jej odtworzenie w całej sali, co niestety, z przyczyn od muzeum niezależnych, nie zostało zrealizowane. Zrekonstruowano natomiast podłogę drewnianą, wzorując się na kilku ośmiobocznych „taflach” z późniejszej, XVIII-wiecznej drewnianej podłogi.

Antykamera pełniła w pałacu ważne funkcje recepcyjne, jej wystrój i wyposażenie musiało być więc odpowiednio reprezentacyjne, choć nie tak bogate, jak w dalszych salach. Tu oczekiwano na przyjęcie u gospodarza pałacu, należało więc zapewnić gościom odpowiednią ilość mebli do siedzenia. Czasami też spożywano w antykamerze posiłki, istniała zatem konieczność wprowadzenia tu kredensów lub odpowiednich szaf do przechowywania naczyń. Nadając temu wnętrzu właśnie taki charakter, prezentujemy różnego typu skrzynie, z których niewątpliwie najcenniejsza jest skrzynia intarsjowana z połowy XVII wieku przypisywana wielkopolskiemu meblarzowi, zakonnikowi bernardyńskiemu – bratu Hilarionowi, kształcącemu się zapewne na Zachodzie i korzystającemu z popularnych wówczas graficznych wzorników ornamentalnych; zorganizowany przez niego warsztat zrealizował, zachowane do dziś, wspaniałe intarsjowane stalle w Sierakowie i Rokitnie. Ciekawym meblem o genezie włoskiej jest tu ława – skrzynia – *cassapanca*. Mogła ona służyć do siedzenia, a w nocy, po wydobyciu z jej wnętrza pościeli – do spania. W antykamerze znajdują się także dwie francuskie szafy na wysokich nogach zdobione bogatą dekoracją symboliczną – Alegorie Cnót: na jednej: Mądrość, Sprawiedliwość, Pracowitość i Męstwo, na drugiej – Cierpliwość i Czujność oraz Alegorie Czasu Wojny i Czasu Pokoju. Wystroju wnętrza dopełnia tapiseria ze *Świątą Rodziną odpoczywającą w ogrodzie* z brukselskiego warsztatu Henryka Reydamsa Młodszego, z końca wieku XVII i pochodzące z tegoż stulecia obrazy o treści biblijnej i religijnej ze szkoły włoskiej: *Józef sprzedany przez braci*, *Święta Rodzina. Odpoczynek w czasie ucieczki do Egiptu* – Neapolitańczyka Massimo Stanzione i *Matka Boska z Dzieciątkiem* nieokreślonego artysty, a także kopia obrazu Cristofano (Cristoforo) Allori *Judyta z głową Holofernesa* malowana przez Franciszka Smuglewicza w końcu XVIII wieku. Oświetlają salę odbłaśnice ośmioboczne o wypukłych lustrach: jedna oryginalna barokowa z wieku XVII i jej współczesne kopie.

Z reprezentacyjnego Pierwszego Pokoju Pańskiego (antykamery) wchodziło się do jeszcze bogatszego w wystroju Pokoju Drugiego, zwanego Letnim, pełniącemu rolę reprezentacyjnej sypialni i gabinetu, a później już tylko gabinetu. Skró-

towy opis z najstarszego inwentarza odnotowuje obecność w tym pokoju marmurowej posadzki i nakrycie złożonym stropem ramowym wypełnionym malowanymi obrazami¹⁸ o tematyce określonej w roku 1668: *Konterfekt Proskrypcyjnej Arianów*. Wtedy też opisano dokładniej wygląd posadzki, wymieniono kominek i piec, a także pewne elementy wyposażenia: zieloną szafę na papiery, stół ze stojącym na nim globusem określonym jako *instrument wielki*, a także wyjątkowo liczne meble do siedzenia: dwanaście stołków obitych suknem i cztery krzesła¹⁹. W opisie z końca 1. połowy XVIII wieku zauważono, że marmur odrzwi jest żyłkowany (*pstry*), a posadzka wykonana z marmuru białego i szarego, wspomniano także herby na listwach złocistego krańca, piec o kaflach z białym ornamentem na tle turkusowym, na fundamencie i piedestałach marmurowych, opalany z *międzymurów*. Okazałym zapewne sprzętem był stół marmurowy na marmurowej podstawie²⁰.

Najobszerniejsze opisy, sporządzone w latach 1788-1789, odnotowały wszelkie istotne zmiany, jakie zaszły tu w 2. połowie XVIII wieku, po zamienieniu tego pokoju na kaplicę pałacową; po uprzednim zamurowaniu okna wschodniego, wstawiono tu ołtarz, wprowadzono przegrodę w narożniku południowo-wschodnim celem urządzenia zakrystyki (wówczas wybito tam dwie, zachowane do dziś, ale przykryte tkaniną – szafki w murze). Ściany pokoju pokryto płótnem mocowanym drewnianymi, malowanymi na żółto listewkami. Marmurowa posadzka musiała być już mocno zniszczona, skoro znaczną jej część zastąpiono drewnianą podłogą z desek układanych na skos, pozostawiając tylko mniej zniszczone fragmenty w odrzwiach i ościeżach okien. Mocno zniszczony piec z XVII stulecia zastąpił *piec saski biały na postumencie drewnianym z gatką* [?] *stojącą z herbem zadzikowskim* (1788), *z wazonikiem na wierzchu* (1789). Lustratorzy opisali marmurowy kominek (*szafiasty*) z herbem Zadzika na żelaznej blasze wewnątrz i wilczki żelazne stojące obok; wspomniano wreszcie sekretne przejście do Pierwszego Pokoju Biskupiego – wybite w murze za czasów bpa Andrzeja Stanisława Załuskiego. Ze znajdujących się tu sprzętów wymieniono jedynie dwie stojące pod oknami *prasy ordynaryjne, wykonane stolarską robotą*, mające po dwanaście wysuwanych szuflad z kółkami, z drzwiczkami po bokach²¹.

Przywracając wnętrzu wczesnobarokowy charakter, zlikwidowano ściankę wydzielającą zakrystykę i dzięki znalezionym tam pozostałościom oryginalnej dekoracji, co szerzej omówiono w artykule Aliny Celichowskiej, orestaurowano strop ramowy i wypełniające go obrazy²². Ze szkodą dla pełnego oświetlenia malowideł stropu, nie udało się niestety otworzyć okna wschodniego ze względu na wmurowaną od zewnątrz tablicę pamiątkową nad wejściem do mauzoleum Józefa Piłsudskiego. Przywrócono portal z czarnego marmuru prowadzący do alkierza w baszcie oraz kominek, obok którego zaznaczono sekretne przejście do Pierwszego Pokoju Biskupiego, a ściany pokryto zielono-złotą tkaniną średnioraportową, o wzorze inspirowanym ornamentyką kurdybanu z 1. ćwierci XVII wieku. Podobnie jak w sali poprzedniej, nie udało się odtworzyć pierwotnej marmurowej posadzki, zachowano jedynie jej fragmenty odsłonięte we

¹⁸ *Inwentarz 1645*, k. 207.

¹⁹ *Inwentarz 1668*, k. 237v.

²⁰ *Inwentarz 1746*, k. 14.

²¹ *Inwentarz 1788*, k. 6v; *Inwentarz 1789*, k. 15-16.

²² Zob. artykuł A. Celichowskiej w niniejszym tomie, s. 41-45.

wschodnim i południowym ościeżu okiennym i opaskę brzegową wzdłuż sąsiadujących z nimi ścian; poddano natomiast konserwacji i uzupełniono drewnianą podłogę, która układem desek nawiązywała do kwadratowych podziałów posadzki.

Pokój urządono jako reprezentacyjny gabinet i zgromadzono najcenniejsze meble włoskie i hiszpańskie z XVI i początku XVII wieku: renesansowy włoski klęcznik i szafka szufladowa *cassettone*, niemiecka szafka na lawaterz z 1621 roku, dwa XVI-wieczne gabinety hiszpańskie typu *bargueño* o wyjątkowo bogatym polichromowanym i złożonym wnętrzu. Przy oknie wschodnim ustawiono manierystyczny stół włoski o hermowych nogach i nakryto go XVIII-wiecznym kobiercem tureckim typu *Yürük*; pod ścianami zydle, krzesła i fotele z XVI i XVII wieku. Wystrój dopełniają: portret fundatora pałacu – biskupa krakowskiego Jakuba Zadzika (kopia wizerunku przechowywanego w klasztorze ss. Bernardynek w Krakowie), również cenne obrazy o treści religijnej ze szkoły włoskiej *Madonna z Dzieciątkiem i św. Janem Chrzcicielem* pędzla Camillo Procaccini (przed 1629) oraz *Jezus obnażony z szat przed biczowaniem* (XVII wiek), a ze szkoły holenderskiej *Cudowny połów ryb* Dawida II Teniersa i *Chrystus w Emaus* (replika historyczna z XVII-wiecznego oryginału). Salę oświetlają odbłaśnice o wklęsłych lustrach okolonych mięsistym akantem (jedna oryginalna barokowa i jej współczesne kopie).

Z gabinetu reprezentacyjnego portal z czarnego marmuru prowadził do pokoju w wieży południowo-zachodniej, nazywanego kolejno *Alkierzykiem*, *Pokojem Trzecim w Baszcie*, a w 1788 i 1789 roku *Biblioteką*. Pełnił on, jak widać, różne funkcje, pierwotnie był to prywatny gabinet, rodzaj studio, w którym można było prowadzić kameralne rozmowy, oddawać się lekturze i odpoczywać. Pomieszczenia tego typu odznaczały się bogatym wystrojem wnętrza, zwykle przylegał do nich dla wygody mieszkańców *locus secretus* (miejsce sekretne), często miały także dodatkowe wyjście na zewnątrz. Wszystkie te cechy akcentują kolejne relacje sporządzających inwentarze; pierwszy z nich z 1645 roku tylko marmurowy komin i schody do dolnego pomieszczenia, nazwanego *skarbem*²³, a kolejny z 1668 roku uwzględnia wprowadzający tu marmurowy portal, sztukatorską dekorację sklepienia, cztery okna z okiennicami (w 1746 roku odnotowano szybki herbowe) oraz *komin marmurowy sztukatorskiej roboty* (określony w roku 1746 z *meluzynami i blachą żelazną*). Pierwsze inwentarze nie wspominają natomiast o *miejscu sekretnym*, opisanym dopiero w roku 1746 i posadźce z marmuru czarnego i szarego układanej w kwadrat; wtedy też autor inwentarza określił dekorację sztukatorską sklepienia jako wykonaną *strukturą staroświecką*²⁴. Znaczne przekształcenia nastąpiły za czasów bpów Załuskiego i Sołtyka²⁵. Pierwszy z nich urządził w tym pomieszczeniu bibliotekę: w miejsce zniszczonej już wówczas marmurowej posadzki ułożono podłogę drewnianą z *tarcic*; wprowadzenie schodów na górną kondygnację wieży, gdzie mieściła się druga część biblioteki, pociągnęło za sobą konieczność zlikwidowania miejsca sekretnego oraz usunięcia prowadzącego do alkierza marmurowego portalu i zastąpienia go drewnianą futryną. Znajdowały się tu *szafy na książki ordynaryjne z prasami i szufladami z antabami malowanymi*, których wygląd sprecyzował

²³ *Inwentarz 1645*, k. 207v.

²⁴ *Inwentarz 1746*, k. 14-15.

²⁵ *Inwentarz 1788*, k. 6v; *Inwentarz 1789*, k. 16-17.

kolejny inwentarz z 1789 roku: *szaf ordynaryjnych stolarską robotą na książki i papiery osiem, u których szuflad piętnaście; z antabami smelcowanemi dwadzieścia i dwie kółek czterdzieści i trzy*²⁶.

Odtwarzając obecnie wygląd pomieszczenia, odsłonięto miejsce sekretne, które można oglądać za ruchomymi schodkami przed drzwiami do znajdującej się powyżej XVIII-wiecznej klatki schodowej. Po drugiej stronie wejścia, klapą w drewnianej podłodze zaznaczono znajdujące się tu niegdyś zejście do ogrodu. W oknach wprowadzono wspomniane w inwentarzach witrażyki z herbem *Korab* fundatora pałacu, biskupa Zadzika. Całemu wnętrzu nadano charakter kameralnej pracowni-biblioteki, utrzymując ją w charakterze już XVIII-wiecznym. Na wyposażenie składają się holenderskie meble z tego stulecia: malowana na czarno sekretera wypełniona książkami, holenderska, również czarna komoda z wielobarwne malowanymi scenkami i motywami chińskimi oraz kanapa i krzesło w stylu *chippendale*. Dopełniają wystroju wyroby z ceramiki nawiązujące do dekoracji dalekowschodnich: para fajansowych talerzy z Delft i dwie fajansowe wazy berlińskie ze wspianą polichromią pejzażowo-figuralną oraz XVIII-wieczny perski kobierzec typu *Ferahān*. Pokój oświetlają dwie rokokowe odbłaśnice.

Kolejnym pomieszczeniem apartamentu biskupiego był Pierwszy Pokój Biskupi zwany od 1668 roku *Pokojem Czwartym Zimowym*, a za czasów Sołtyka *Pokojem Kompanii*. Funkcja pomieszczenia zmieniała się w okresie użytkowania pałacu. Pierwotnie miał to być pokój *dla Pokojowych* (antykamera dla służby), stąd uzyskał mniej reprezentacyjne wyposażenie, niż pokoje w amfiladzie ogrodowej: strop belkowy z malowanym krańcem, podłogę drewnianą; znajdował się tu także piec malowany na fundamencie murowanym i kominek szafiany z czarnego marmuru²⁷. Inwentarz z 1746 roku określił wyraźnie funkcję tego pokoju jako sypialni, *gdzie Xiążęta Ichmoście sypiać zwykli*²⁸. Pełnił ją zapewne od dawna, ze względu na swe korzystne położenie wewnątrz budynku, ogrzewany przez kominek i piec biały *malowany w kwiaty*. Funkcja pokoju zmieniła się wskutek przekształceń apartamentu za bpa Sołtyka, kiedy pomieszczenie to było miejscem spotkań i kameralnych przyjęć. Wnętrze uległo znacznemu przekształceniu, ze względu na podwieszenie pod stropem belkowym sufitu gipsowego (usuniętego w wieku XIX), a z zachowanych opisów wynikało, że ściany, sufit, podłoga, drzwi, a także wszystkie wymienione tu sprzęty, jak stojące pod oknami prasy i szafa malowana na błękitno z czasów bpa Załuskiego były bardzo zniszczone i niezdatne do użytku²⁹.

Urządzając wnętrze tego pokoju, nawiązano do jego przeznaczenia w czasach bpa Sołtyka. Dominującym elementem jest wypełniająca ścianę północną tapiseria ukazująca *Scypiona Afrykańskiego przyjmującego hołd Kartagińczyków* wykonana ok. 1629 roku w brukselskim warsztacie Jakuba Geubelsa Mł. według kartonu ze szkoły Piotra Pawła Rubensa i Jakuba Jordaensa. Pod ścianami ustawiono dwa sekretarzyki z wieku XVII: holenderski zdobiony brązami na kręconych nogach i prawdopodobnie południowo-niemiecki z 1637 roku, zdobiony intarsją i inkrustacją z masy perłowej oraz skrzynię z herbem Hanoweru,

²⁶ Inwentarz 1789, k. 16-17.

²⁷ Inwentarz 1645, k. 207; Inwentarz 1668, k. 237v-238.

²⁸ Inwentarz 1746, k. 15.

²⁹ Inwentarz 1788, k. 7; Inwentarz 1789, k. 17.

a pośrodku stół gdański, przy nim zaś wyplatane i rzeźbione krzesła w typie gdańskim. Na ścianach zawieszono wizerunki biskupów krakowskich: nad kominkiem Andrzeja Trzebieckiego (1607-1679), obok całopostaciowy Piotra Myszkowskiego (1510-1591). Naprzeciwko popiersia Konstantego Felicjana Szaniawskiego (1668-1732) i Kajetana Sołtyka (1715-1788), ten ostatni pędzla Antoniego Brygierskiego. Dopełniają wystroju martwe natury i pejzaż holenderski – Ambrosiusa II Boscherta i Frederika de Moucheronera.

Portal kamienny (dziś nie zachowany) prowadził do *Pokoju Piątego przed Kaplicą*; początkowo była to sionka łącząca antykamerę z sienią, stąd wchodziło także do czeluści do opalania pieców³⁰. Po zlokalizowaniu w antykamerze (Pierwszym Biskupim) sypialni, pomieszczenie to przeznaczono zapewne na garderobę. Lustratorzy kolejni (1668, 1746) odnotowali tu ogrzewający wnętrze piec biały (biało-granatowy – 1746) malowany i dzielące pokój przepierzenie, za którym ukryto wejście do czeluści piecowych, a dalej drzwi do sieni. Znajdowała się tu *szafa zielona w murze*, stał także *stolik prosty jeden*.

W 2. połowie XVIII wieku, adaptując wnętrze do nowych potrzeb, poddano je, widocznym do dziś, przekształceniom w duchu późnego rokoka: urządzono tu sypialnię, zwaną *gabinetem sypialnym* dla biskupa Kajetana Sołtyka. Pierwotny *strop belkowy malowany* zasłonił obniżony *sufit gipsowy pomalowany*, a *podłogę drewnianą układaną w kwadrat* zastąpiła *podłoga z tarcic sosnowa na skos dawana*³¹. Część sypialną wydzielał *mur okrągły dla firanek*. Zrezygnowano też zapewne z pieca i ogrzewał ten niewielki pokój *kominek kapiasty z blachą laną żelazną na spodzie i w środku stojącą i u wierzchu w kominku spuszczoną*. Ze znajdujących się tu sprzętów wymieniono tylko *szafki dwie z drzwiczkami popsute i stojącą pod oknem prasę na nic niezdatną*³². Jako jedyne w pałacu, wnętrze to do dziś zachowało swój XVIII-wieczny wygląd, choć odsonięto na razie tylko część polichromii; nadano mu także charakter sypialni.

³⁰ *Inwentarz 1668*, k. 238: *Do tego czwartego drzwi na zawiasach malowane z zamkiem, kluczem i hantabą. Okienko jedno dwoiste z kwaterami z okiennicą malowaną, na zawiasach z haczykami. Połap malowany, posadzka kwadratowa stolarskiej roboty. Piec biały malowany. Szafa zielona w murze, z zamkiem i kluczem. Z tego drzwi malowane z zamkiem i kluczem idące do pieców.*

Inwentarz 1746, k. 15: *Drzwi z czwartego dobre fasowane, z zamkiem, klamkami dwiema i antabą. Podłoga i powała dobra, okno jedno podwójne całe. Okiennice dwie z haczykami, piec dobry biało-granatowy. Na środku pokoju przepierzenie niskie proste z tarcic, drzwi w nim na zawiasach z [— —] skoblami. Z pokoju drzwi do sionki przez piec, dobre fasowane z zamkiem bez klucza z [— —] skoblami i antabą. Z sionki na salę drzwi [— —] dobre z antabą.*

³¹ *Inwentarz 1668*, k. 238; *Inwentarz 1746*, k. 15.

³² *Inwentarz 1788*, k. 7: *Z tego pokoju (czwartego) gabinet, do którego są odrzwia kamienne, w nich drzwi fasowane stoczyste stare, złe, na zawiasach pobielanych bez dwóch haków, z zamkiem i kluczem francuskim. Podłoga z tarcic, sufit gipsowy malowany. Okno podwójne jedno na kit sadzone, w pół gabinetu mur okrągły dla firanek. Szafki dwie z drzwiczkami popsute, pod oknem prasa na nic niezdatna. Kominek kapiasty z blachami żelaznymi. *Inwentarz 1789*, k. 17: *Gabinet sypialny do którego są odrzwia kamienne i do nich drzwi osobno znajdujące się fasowane, stare, złe, na zawiasach pobielanych bez dwóch haków [?] z zamkiem francuskim bez klucza. Podłoga z tarcic sosnowa na skos dawana, sufit gipsowy pomalowany. Okno podwójne jedno na kit sadzone w tafle, w których szyb czter-**

Podsumowując, przy rekonstrukcji wystroju architektonicznego i aranżacji wnętrz starano się z jednej strony, w oparciu o opisy inwentarzowe, badania architektoniczne i konsultacje, odtworzyć wiernie pierwotny wygląd wszystkich pomieszczeń apartamentu i przywrócić im charakter pomieszczeń mieszkalnych z epoki wczesnego baroku. Przy wyposażaniu wnętrz zabrakło niektórych mebli, mowa tu przede wszystkim o barokowym łożu; nie udało się także pozyskać wielu przedmiotów codziennego użytku, stwarzających klimat epoki, jak zegar-kaflak, wspomniany w inwentarzu globus, wilki i pogrzebacz do kominka, parawaniki przed kominki. Dla pełnego wyglądu wnętrz apartamentu, ważne byłoby także odtworzenie pieców, na podstawie przeprowadzonych do tej pory badań i opracowanych rekonstrukcji oraz przywrócenie wzmiankowanego w inwentarzach kamiennego obramienia między Pierwszym Pokojem Biskupim a sypialnią bpa Sołtyka. Na koniec niestety należy przyznać się do porażki mimo tak doskonałego materiału do rekonstrukcji w postaci fragmentów marmurowych posadzek i opisów, nie doszło ostatecznie do ich odtworzenia. Tym samym, przywracane z takim pietysmem wczesnobarokowe wnętrza, pozbawione zostały tak istotnego dla nich elementu. Mamy nadzieję, że doświadczenia zdobyte przy restauracji apartamentu biskupiego pozwolą w przyszłości na odtworzenie dalszych wnętrz reprezentacyjnych pałacu kieleckiego, mowa tu o apartamencie senatorskim i znajdujących się tam stropach ramowych, wymagających natychmiastowej interwencji konserwatorskiej.

dzieści osiem [— —]. Wzdłuż gabinetu mur okrągły dla firanek, pod oknem prasa na nic niezdatna, kominek kapiasty z blachą laną żelazną na spodzie i w środku stojącą i u wierzchu w kominku spuszczoną.

THE INTERIORS AND FURNISHINGS OF THE EPISCOPAL APARTAMENT
IN THE KIELCE PALACE IN THE 17TH AND 18TH CENTURY.
HISTORICAL DATA AND REALITY

The appearance of the episcopal apartment in the Kielce palace is known from inventories from the years 1645, 1668, 1746, 1788 1789. It consisted of antechamber, bedroom, study and alcove in the tower with a secret place (*locus secretus*) and a descent to the Italian garden. In the reconstruction of architectonic interior decorations and the arrangement of the apartment interiors, an attempt was made to give it a residential character from the first half of the 17th century.

In the antechamber fragments of a marble floor were exposed and the 18th century floor was reconstructed; the windows with shutters; two marble portals and a marble fireplace with the *Korab* coat of arms were restored. Golden frames of the ceiling and the wall covered with red-golden fabric were reconstructed. Sideboards and various pieces of seating furniture were put in. Tapestry and religious paintings completed the interior decorations.

The decorations of the frame ceiling with the scene of the expulsion of the Arians was reconstructed in the study; fragments of the marble floor and the later wooden floor were uncovered; the fireplace and the marble portal were restored in the alcove. The walls of the room were covered with green-golden fabric; also the secret passage to the bedroom was unveiled. The most valuable Italian, Spanish and German furniture from the 16th and the early 17th century was arranged there. Apart from religious paintings, the portrait of Jakub Zadzik was also exhibited.

The alcove was prepared as a private study. The secret place [*locus secretus*] and an entry to the upper storey were disclosed; in the floor descent to the garden was marked. Its furnishings consist of Dutch furniture from the 18th century.

The arrangement of the First Episcopal Room, formerly the bedroom, refers to its last function, i.e. the reception room. The dominant element of the interior decorations is the Brussels tapestry *Scypio of Africa* from c. 1629. The furniture includes two writing desks from the 18th century, a chest with the Hanover coat of arms, a table and Gdańsk-style wicker chairs. The portraits represent bishops who resided in the palace: Andrzej Trzebicki, Konstanty Felicjan Szaniawski and Kajetan Sołtyk.